

ТРАДИЦИИ ПРИ ОТБЕЛЯЗВАНЕТО НА ЮБИЛЕИТЕ ЗА ТАРАС ШЕВЧЕНКО В БЪЛГАРИЯ

Стефан Узунов

Анотация: Эта статья посвящена юбилеям и событиям, связанных с личностью Тараса Григорьевича Шевченко в Болгарии. Рассмотрены изменения в рецепции его творчества, в зависимости от конкретной исторической обстановки. Автор обратил внимание тоже на повторяющихся элементов в отдельных чествований, которые в связи с жизнью и творчеством именитого украинского писателя.

Ключевые слова: Тарас Григорьевич Шевченко, юбилеи в Болгарии.

Биографията и творчеството на Тарас Григорович Шевченко са добре познати на широката аудитория, поради което няма да правя традиционния увод, в който да ги описвам. Вместо това ще се опитам да ви запозная с юбилеите, организирани в негова чест в България.

Преди излагането на хронологията на честването на юбилеите на Тарас Шевченко у нас бих искал да ви върна в онези години, когато името на емблематичния за украинската култура, литература и история поет, художник и общественик тепърва започва да попада в полезрението на зараждащата се българска интелигенция.

Българските творци Любен Каравелов (1834-1879) и Райко Жинзифов (1839-1877) са първите, върху които Тарас Шевченко оказва положителното си влияние. Влиянието върху формирането на българската културна идеология, което оказва Шевченко, става опосредствено. Л. Каравелов и Р. Жинзифов правят първите преводи на произведенията на Т. Шевченко, като по този начин съзнателно или недотам съзнателно следват творческия му пример. Шевченковите произведения са познати най-напред на онези български творци, които са имали пряк досег с Руската империя и най-вече със земите на днешна Украйна. И Любен Каравелов, и Райко Жинзифов, и Христо Ботев са преминали през Одеса, градът-символ на Черноморска Украйна (Сорт. мат. по Русакиев 1964). Макар и живеещи и творящи в относително различна културна и езикова среда, силно впечатление на българските писатели-възрожденци прави именно начинът, по който произведенията на Шевченко въвеждат нови за украинската литература теми и жанрове, а украинският език се бори за независимост и място в регионалната и световната литература – все неща, необходими и на тогавашната българска литература и култура.

Факторите, които благоприятстват влиянието на Шевченковите произведения върху възрожденските и следвъзрожденските писатели и поети, са най-вече образите, които украинският творец създава в своите балади и поеми, защото те са близки и на писателите в България. Това са просякът-певец, който изплаква народните болки, майката-робиня, озлочестената девица, селянинът, вдигнал нож срещу пана, волният запорожки казак. Българските творци от Възрожденската епоха, подобно на Тарас Шевченко, се чувстват „кобзари” и „гуслари” и се стремят в стиховете си да изразяват въжделенията на народа, давайки израз на обичта, мъката и протеста си (Русакиев 1964: 101).

Преводите на Шевченкови творби на български език се появяват за пръв път пред 60-те и 70-те години на XIX век. Райко Жинзифов, Любен Каравелов и Петко Р. Славейков следват своите идейно-естетически позиции и превеждат произведения, които имат баладно-романтичен характер, такива, които са свързани с фолклорните традиции и такива, които са написани въз основа на мотиви от народни песни, предания, легенди.

След Освобождението през 1878 г., творчеството на Тарас Шевченко и пътят му към България сякаш остават встрани от вниманието на българските писатели, тъй като тогава те са заети с решаването на други въпроси, породени от новата историческа и политическа реалност. Чувствително се променят нещата около стогодишнината от рождението на украинския гений. През 1911 г. Стилиян Чилингиров (1881-1962) прави превод на *„Ой, глянуня, подивлюся”* и на *„Заповіт”*. През 1912 г. той публикува още три превода – на *„Думи мої, думи мої, лихо мені з вами”*, *„Минають дні, минають ночі”* и *„Один у другого питаєм”*. През юбилейната 1914 г. е отпечатано произведението *„В неволі, в самоті немає”*. Именно тогава започва и активната преводаческа и изследователска работа на Ст. Чилингиров върху творчеството и личността на Тарас Шевченко, които продължават години (Сорт. мат. по Русакиев 1964).

Тържествено в България е отбелязан 100-годишният юбилей от рождението на Тарас Григорович Шевченко. По инициатива на дружеството „Славянска беседа” в Софийския университет „Свети Климент Охридски” е организирано литературно утро, на което е прочетен докладът на Стефан Станимиров *„Биографични сведения за Тарас Григорович Шевченко”*, а също така и материалът на известния учен, свързан с Украйна д-р Иван Шишманов *„Тарас Шевченко, творчеството му и влиянието му върху българските писатели преди Освобождението”*. Текстовете са публикувани в книгата *„В памет на Тарас Григорович Шевченко”*, издадена през 1914 г. в София. Темата на Ив. Шишманов е забележително достижение в изследванията, посветени на Шевченко в България за времето

си. В нея той научно посочва идейно-тематичните насоки на влиянието му върху българските автори. Разработеният от него текст служи за основа на труда му *„Ролята на Украйна в Българското възраждане. Влиянието на Шевченко върху българските поети от доосвободителната епоха”*, издаден във Виена на украински език през 1916 г.

По повод юбилея българската периодика публикува поредица преводни статии, интересни с аналитичния си подход, като тази на датския изследовател Георг Брандес *„Тарас Григорович Шевченко”* (сп. *„Земеделска мисъл”*, бр. 2, 1914 г.), на руския критик Василий Лвов-Рогачевски *„Огненото слово”* (в-к *„Борба”*, бр. 8, 1914 г.), на Константинос Мустейкис *„Т. Г. Шевченко”* (сп. *„Листопад”*, бр. 26-28, 1914 г.) и на българските критици Димитър Толмачов (в-к *„Демократичен преглед”*, бр. 2, 1914 г.), на Моско Москов (сп. *„Българска сбирка”*, бр. 4, 1914 г.) и други, които обаче имат по-информативен характер. Като цяло, през юбилейната 1914 г. са поставени здрави основи на изучаването на Шевченко в България. Тогава започва да се говори за българско-украинските литературни връзки, които започват след запознаването с творчеството на Шевченко през 60-те и 70-те години на XIX век (Власенко 2012: 21).

Следващият период в историята на българско-украинските културни и литературни връзки хронологически е между двете Световни войни. Той е белязан от силна политизация, идеологически противопоставяния, причинени от събития като Октомврийската революция през 1917 г. в Русия, националноосвободителното движение в Украйна през 1918-1920 г., Септемврийското въстание през 1923 г. в България. В началото на 20-те години на XX век статии и изследвания за Шевченко в България се печатат най-вече на страниците на двуседмичното издание *„Украинско-български преглед”*, основано през 1919 г. от български литературоведи-слависти и представители на украинската имиграция. Една от първите статии, публикувана там, е речта на д-р Иван Шишманов по случай 59-тата годишнина от смъртта на Т. Шевченко. В нея авторът отбелязва съществуването на „политическия украински въпрос”, макар че акцентът е поставен върху всеславянското и световно значение на наследството на Шевченко.

През 20-те и 30-те години на XX век в българската преса се появяват немалко статии на руски политически емигранти като Анатолий Шулговски, Иван Орлов, Дмитрий Гаврийски, в които творчеството на Шевченко е осветено в антисъветска светлина. В статията на Пьотр Бадили (в-к *„Литературен глас”*, бр. 238, 1934 г.) поезията на Шевченко е разгледана като „явление на областната, регионална (...) част от руската литература”. От 1934 г. насетне творчеството на Шевченко е погледнато през призмата на българската марксистка критика, която третира произведенията му като борба срещу царската власт и за класово

равенство. Стига се дотам, че Марко Марчевски написва статията „*Певецът на украинските роби и на кого принадлежи той?*” (в-к „Работнически литературен фронт”, 1 април 1934 г.), в която авторът характеризира Шевченко единствено като борец срещу царизма и помешчиците и принадлежащ „на ония, които сега строят в родината му социализъм” (Власенко 2012: 23).

В руската историография украинската емиграция в България или въобще не е отделена от руската, или се разглежда като нейна неразделна част. Такова мнение изказва Милан Йованович, сръбски специалист по история на руската емиграция на Балканите (Венгловский 2013: 44). Поради това цитираните по-горе мнения са последица от опитите за обезличаването на украинската отделност от страна на руската интелигенция в и извън страната.

През 1928 г. в ежеседмичника „Тризуб“ (издание на украинската имиграция, излизало между 1925 и 1940 г. в Париж) е поместено съобщение, че Украинското културно обединение в София организира панихида по случай смъртта на Тарас Шевченко в православния храм „Св. св. Кирил и Методий“. В акцията вземат участие членовете на украинската диаспора, като сред тях са бившата актриса в Украинския държавен театър Людмила Дуке, преподавателят в Софийската духовна семинария Никитюк (малкото му име е неизвестно), студенти от местните университети, а също и представители на българската културна общност и на Министерството на просветата на Царство България. Сред тях са бившият посланик на България в Украйна проф. Иван Шишманов, Никола Балабанов, Васил Стефчев, Иван Добринов. Заупокойната молитва е отслужена от протоерей Хараламбев с участието на мъжки хор, съставен от украински певци.

На 12 май същата година Украинското културно обединение в София организира тържествена акция, в която участват и български обществени дейци. Празникът е открит с рецитал на стихове на Т. Шевченко. В началото е прочетено произведението „*Заповіт*“. Стиховете са четени на украински и български език. С встъпително слово излиза Дмитро Шелудко, работил в украинската легация в София, който отбелязва, че Тарас Шевченко е оказал влияние на българския възрожденски писател Любен Каравелов.

На 9 март 1930 г. украинското дружество в София за пръв път отбелязва рождената дата на Тарас Шевченко, съвместявайки честването на провъзгласяването на независимостта на Украйна. На този ден се състои панихида и тържествено събиране (Власенко 2012: 21).

Последното съобщение на страниците на „Тризуб“ за провеждането на Шевченковите празници е от 1936 г. В обявата на Украинското дружество се казва, че на 8 март същата година е била отбелязана 75-годишнина от смъртта на поета. На възпоминанието

са присъствали представители на Украинското дружество в София, Украинското културно обединение, Софийското казашко дружество начело с атаман Кудинов и на Българската армия с делегат о. з. полк. Влаевски.

През 1939 г. се навършват 125 години от рождението на Тарас Шевченко. Този юбилей е широко отбелязан в България. Това става с поредица статии в печата, като най-отличаващите са на Тодор Павлов „Проблемът Шевченко” (в-к „Заря”, 13 май 1939 г.), където е представен интернационалният характер на творчеството му и значението му за борбата на трудещите се в България против социалната несправедливост и неравенство и тази на Георги Бакалов „Шевченко и руската демокрация” (в-к „Заря”, 22. май 1939 г.), в която се акцентира върху участието на поета в освободителното движение в Русия. Появява се абсурдното твърдение, че Тарас Шевченко е бил с леви (тоест комунистически) убеждения.

Сериозен принос в изучаването на наследството на Т. Шевченко и популяризирането на творчеството му в България става статията на Людмил Стоянов „Великият украински поет Тарас Шевченко” (в-к „Култура”, 18 март 1939 г.), а също и статията на Камен Зидаров „Тарас Григорович Шевченко” (в-к „Заря”, 18 март 1939 г.). Интересни и нови мисли са представени в статиите на Георги Белев „Вечен като народа”, на Минчо Дилянов „Тарас Шевченко и Христо Ботев”, на Людмил Стоянов „За правда и свобода”. Всички те са публикувани през пролетта на 1939 г. в специално издания в София бюлетин „Тарас Шевченко”, в чието списване вземат участие известни български творци, учени и граждански дейци. Също през 1939 г. в Украинската ССР е публикувана статията на българския емигрант Величков² „Шевченко и българската литература през 60-те и 70-те години на XIX век” (сп. „Советское литературоведение”, бр. 4, 1939 г.) (Русакиев 1964: 105).

В юбилейното издание „Тарас Шевченко” под заглавието „Четири песни” е публикувана подборка от стихове: „Закувала зозуленька”, „Думи мої, думи мої, лихо мені з вами”, „Подражаніє сербському” и „Ой, умер старий батько” в превод на Людмил Стоянов, „До Основ'яненка” в превод на Камен Зидаров, „Думи мої, думи мої, лихо мені з вами”, „Мені одинаково, чи буду”, „Заповіт” в превод на Ангел Тодоров, „Ой, маю, маю я оченята”, „Ой, на горі роман цвіте” в превод на Богомил Райнов³ и „Маленкій Мар'яні” в превод на Мария

Статията в сп. „Советское литературоведение” е подписана с името А. С. Величков, като първите два инициала не са установени – бел. Ст. У.

³ По това време Богомил Райнов (1919-2007) е студент по философия и проявява засилен интерес към поезията. Една година след честването на 125-годишнината от рождението на Тарас Шевченко излиза и първата му стихосбирка – бел. Ст. У.

Грубешлиева. Всички тези преводи, въпреки разните смислови и/или художествени намеси свидетелстват, че се е повишило нивото на преводаческото изкуство в България и творчеството на Шевченко е достигнало в голяма степен до българския читател.

След Втората световна война и присъединяването на България към социалистическите държави, интересът на българските учени, критици и творци към личността на Тарас Шевченко и влиянието му върху българската литература се повишава. Първите публикации се появяват в средата на 40-те години на XX век – сред тях са статиите на Стефан Каракостов *„Тарас Шевченко и българската литература“* (сп. „Българо-съветска дружба“, №3, 1946 г.) и на Ангел Тодоров *„Славянските поети – борци за свобода“* (в-к „Ведрина“, 19 септември 1947 г.). Като цяло, в края на 40-те и през целите 50-те години на XX век статиите, публикувани за Тарас Шевченко, са с положителен знак. За това свидетелстват и заглавията им: *„Тарас Шевченко, великият украински поет“* (в-к „Изгрев“, 7 март 1951 г.), *„Тарас Григориевич Шевченко, великият народен поет-революционер“* (в-к „Отечествен фронт“, 10 март 1954 г.), *„Гениалният син на Украйна“* (в-к „Труд“, 10 март 1956 г.) (Русакиев 1964: 52).

Сериозен принос за изследването на творчеството на Шевченко и мястото му в България дава славистът Симеон Русакиев. В неговия труд *„Тарас Шевченко и българската литература“* (София, 1964 г; превод на украински 1968 г.) авторът е използвал много архивни материали, анализирал е преводите на Шевченко на български език през годините, а също така са цитирани много статии за живота и творчеството му, които са излизали в България.

Още през 50-те години на XX век Димитър Методиев започва активно да превежда творчеството на Тарас Шевченко, дори онези негови произведения, които вече са излизали на български език. През 1956 г. в негов превод е издаден сборникът *„Избрани произведения“*, а през 1960 г. – *„Избрани произведения“* в два тома. През 1964 г. излиза сборникът *„Кобзар“*, където са поместени почти всички творби на Шевченко. Преводите на Димитър Методиев се отличават с висока художествена стойност, те дават на българския читател достатъчно пълна представа за непосредствения талант и специфичния светоглед на Шевченко (Власенко 2012: 23).

150-та годишнина от рождението на Тарас Шевченко е отбелязана в България с публикации и литературни вечери. Делегация от български писатели и поети участва в юбилейните тържества през 1964 г. в Украинската ССР. На Международния форум на културните дейци реч произнася Симеон Русакиев.

Интересни изследвания за украинско-българските литературни връзки и

значението на Шевченковото творчество за българската литература са публикувани в Съветския съюз през 80-те години на XX век. В петтомния сборник „Українська література у загальнослов'янському і світовому літературному контексті“, съставен от колектив на Института за литература „Тарас Григорович Шевченко“ при Академията на науките на Украинската ССР в I том са поместени два раздела – „Українсько-болгарські літературні взаємини кінця 19-го – початку 20-го століття“ и „Українсько-болгарські зв'язки другої половини 19-го століття“ с автори Климчук и Москаленко.

След 1989 г., когато в България настъпват демократичните промени, темата за Тарас Шевченко отново остава за кратко в периферията на интересите на литературните среди. Откриването на профил „Украинистика“ към специалността „Славянска филология“ в Софийския университет „Свети Климент Охридски“ през 1996 г. възражда интереса към украинския поет в по-тесните академични среди.

Важен момент за традициите в почитането на паметта на Тарас Шевченко в България е откриването на неговия паметник. Това се случва през пролетта на 2009 г. на централния софийски площад „Възраждане“. След поставянето на монумента, той се превръща в основна точка не само на честванията на Шевченко, но и на всички събития, организирани и свързани с украинската диаспора в България.

В заключение бих искал да подчертая, че 200-годишният юбилей на Тарас Григорович Шевченко получава своето заслужено внимание и сред българската академична общност и цялата общественост. Освен Международната научна конференция „Шевченково утро“, по време на която се представя настоящето изследване, 200-годишнината бива отбелязана в различни градове на България. В централната сграда на БАН е открита изложба „Тарас Шевченко и България“, подготвена от учени от Научния архив на БАН съвместно с Националния музей „Тарас Шевченко“ в Киев и Посолството на Украйна в Република България. Тази изложба бе представена по-късно в Народната Библиотека в Пловдив, в Културния център „Морско казино“ в Бургас, в Доходното здание в Русе. Инициативите за отбелязването на годишнината от рождението на Тарас Шевченко продължиха със засаждането на дъб в градския парк в Добрич и на същото дръвче в градинката до паметника на поета в София. В този смисъл е важно да посочим мястото на украинския символ у нас, както и да продължим да го поддържаме и показваме. Богатото му литературно и художествено наследство е с особена стойност, която показва мащабността на неговите постижения. Приносът му е важен не само за украинската или славянската, но и за световната култура и литература.

Библиография:

Бородин 1988: Бородин, В., Павлюк, Н. Воспоминания о Тарасе Шевченко. Киев, 1988.

Венгловский 2013: Венгловский, С. Тарас Шевченко в Санкт-Петербурге. Санкт-Петербург, 2013.

Власенко 2012: Власенко, В. Шевченковские дни украинской политической эмиграции в Болгарии в межвоенный период – В: „Сумський історико-архівний журнал“ №XVIII-XIX. Суми, 2012.

Русакиев 1964: Русакиев, С. Тарас Шевченко и българската литература. София, 1964.

Информация за автора:

д-р **Стефан Узунов** е випускник на Софийския университет „Свети Климент Охридски“, специалност „Славянска филология“ с първи език украински и втори полски. Работи като хоноруван преподавател по украински език в Софийския университет „Свети Климент Охридски“.

E-mail: sfu@abv.bg